

Ulrikke Tunby

Den Norske Brigade – Hvalfangerne som aldri deltok i strid

En komparativ analyse av norske hvalfangeres utfordringer og opplevelser i Storbritannia etter okkupasjonen av Norge den 9. april 1940.

Bacheloroppgave i Historie

Veileder: Karl Erik Haug

Mai 2022

Ulrikke Tunby

Den Norske Brigade – Hvalfangerne som aldri deltok i strid

En komparativ analyse av norske hvalfangeres utfordringer og opplevelser i Storbritannia etter okkupasjonen av Norge den 9. april 1940.

Bacheloroppgave i Historie
Veileder: Karl Erik Haug
Mai 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for moderne samfunnshistorie

Kunnskap for en bedre verden

Innholdsfortegnelse

Introduksjon	3
Problemstilling	4
Begrensning av periode	4
Historiografi, metode, struktur, kilder og litteratur	5
Historiografi	5
Metode og struktur	5
Kilder og litteratur	6
Historisk bakgrunn	8
Hvalfangerne blir soldater	8
Hærens Overkommando flytter	9
Troqueer Mills	10
London-regjeringen og General Carl Gustav Fleischer	11
Diskusjon	13
«Aide Mémoire»	13
Regjeringen og Trygve Lie	16
Hvalfangerne ankommer Storbritannia	17
Hærens Overkommando i Dumfries	18
Hvalfangerne i Skottland	19
En fortelling om penger	19
Hvalfangernes hverdag	20
Rederen Stenersen	22
Hvalfangere som soldater	22
Den skotske Pubkultur møter den norske drikkekultur	24
Arbeid utenom militære	25
Skogsarbeid	25
Engelsk landbruk	27
H.K.H kronprins Olav	27

Oppsummering og konklusjon	29
Bibliografi	34
Kilder.....	34
Litteratur.....	34

Introduksjon

Oppgavens tema er norske hvalfangere i Skottland under de tidlige krigsstadier etter okkupasjonen av Norge den 9. april 1940. Gjennom fem år med krig opplevde de norske hvalfangerne å være strandet i Skottland. Allerede fra ankomst ble sjømennene vervet til det norske forsvar, og de stod klare for å returnere hjem for å kjempe for Norges frihet. Til tross for dette ble de norske hvalfangerne, som en del av den Norske Brigade, værende på britisk jord gjennom hele krigen. De deltok ikke aktivt i strid.

For å få en tydeligere forståelse av hvordan de norske hvalfangerne opplevde sin tid i Dumfries, Skottland, ønsker jeg å se nærmere på dokumentet «Aide Mémoire» som ble skrevet av forsvarsdepartementet i London, sommeren 1940. Dokumentet beskriver hvordan den norske regjering, i eksil, ønsket å benytte de norske hærstyrkene. Med bakgrunn i dokumentet er det mulig å se på spørsmålet rundt hvalfangernes rolle under krigen. Det vil bli sett på hvordan dokumentet påvirket, eller eventuelt ikke, soldatenes tid i Dumfries.

Oppgaven er blitt skrevet som en komparativ analyse med mål om å finne ut hvordan hvalfangerne ble påvirket av samtalen i London sommeren 1940. Ved hjelp av denne analysen er det mulig å finne svar på problemstillingen: Hvilke utfordringer stod hvalfangerne overfor da de først ankom Storbritannia etter okkupasjonen av Norge den 9. april 1940, og hvordan opplevdes det for dem å være uvitende for framtiden?

I denne oppgaven har primærkilder vært sentral for å danne et bilde av hvalfangernes opplevelser og utfordringer i Skottland. Det har derfor vært viktig å se på kilder som; «Aide Mémoire», forsvarsdepartementets forslag til bruk av Hæravdelingen i Dumfries, *General Fleischer: Efterlatte papirer*, papirer etter den militære Generalen Carl Gustav Fleischer, *Når vi kommer inn fra havet*, boken til Erik Aanensen som selv var soldat i Dumfries og avisartikler fra den uavhengige avisen *Norsk Tidend* som ble utgitt i perioden oppgaven fokuserer på.

Oppgaven vil først ta for seg en teoretisk methodedel som vil gi en bakgrunn for problemstilling og analyse. Videre vil det bli lagt fram en historisk bakgrunn som legger grunnlaget for analyse og diskusjon. Teksten bygger på oppgavens problemstilling og den vil derfor være sentral gjennom hele oppgaven.

Problemstilling

Denne oppgaven skal fokusere på hvordan de første krigsårene i Storbritannia opplevdes for hvalfangerne. Med problemstillingen; Hvilke utfordringer stod hvalfangerne overfor da de først ankom Storbritannia etter okkupasjonen av Norge den 9. april 1940, og hvordan opplevdes det for dem å være uvitende for framtiden, ønsker jeg å få en dypere forståelse av hvordan det var å være soldat i Storbritannia under de tidlige krigsstadier, uten å vite noe sikkert om framtiden. Jeg vil også se på hvordan hvalfangerne benyttet sin tid i Skottland.

Ved å ta utgangspunkt i beretninger fra tidligere hvalfangere og soldater vil denne oppgaven sette lys på et tema som tidligere ikke har vært satt i stort søkelys. Det vil bli lagt vekt på hvordan soldatene selv opplevde hverdagen, og hvordan dette påvirket mennene. Ved å se på beretninger fra soldater og opplevelser skottene selv hadde, vil denne oppgaven undersøke nærmere hvordan hvalfangerne formet hverdagen uten å sikkert vite hvordan den ville se ut videre.

Begrensning av periode

Opplevelsene til de norske hvalfangerne under andre verdenskrig ble i stor grad påvirket av de første årene i Skottland. Det vil derfor bli lagt vekt på hvordan hverdagen ble formet og utviklet i den første tiden. Jeg ønsker å se på stridsspørsmålet, om soldatene skulle slåss eller ikke, og hvordan dette påvirket mennene. For å kunne svare på dette spørsmålet har det derfor vært viktig å starte fra starten av krigen, og gå framover. Skulle soldatene få muligheten til å reise til Norge for å sloss, eller ville de bli værende i Skottland hele tiden? Spørsmål som vi i dag vet svaret på var ikke nødvendigvis like tydelig blant hvalfangerne i 1940. Basert på bakgrunnsinformasjonen teksten gir vil det være mulig å se på hvalfangernes opplevelser fra et tidlig perspektiv.

Historiografi, metode, struktur, kilder og litteratur

Historiografi

Hvalfangernes liv i Dumfries under krigen er i liten grad omtalt i historiografien. Årsaken til dette kan være at den Norske Brigade aldri deltok aktivt i kamphandlinger, men gjennom hele krigen avventet ordre fra myndighetene. Jeg har likevel funnet litteratur på feltet underveis i skriveprosessen.

Slik som Erik Aanensen skriver i sin bok *Når vi kommer inn fra havet*;

Så vidt meg bekjent er aldri noen beretning kommet ut om den frie norske hærkontingent som vokste opp i Skottland og som i fem lange, slitsomme år trenet og ventet på sjansen til å gjøre en innsats for Norges frihet.¹

Boken som Aanensen skrev ble utgitt i 1974 og er en av bøkene som har stått sentralt i denne bacheloroppgaven.

I min forståelse av hvordan den norske regjeringen forholdt seg til spørsmålet om en norsk brigade har jeg benyttet meg av «*London-Regjeringen*» og *Den moderne hvalfangst historie* som kildegrunnlag da dette gav et tydelig innblikk på den første tiden i Storbritannia. I oppgavens del som ser nærmere på den norske regjering sitt dokument «Aide Mémoire» det har vært større muligheter for å se på tidligere forskning. Jeg antar at årsaken til at det finnes mer faglitteratur og bredere forskning på nettopp dette feltet handler om at temaet har vært grunnlaget for eksilregjeringens politikk under krigen.

Underveis i forskningsprosessen har jeg også funnet litteratur som har fått kritikk blant forskere fordi litteraturen er lite forskningsbasert. Det har vært interessant å se på hvordan forfatteren Torkel Hovland med boken *General Carl Gustav Fleischer: Storhet og fall* har hatt en annen vinkling på spørsmål enn forfattere som Erik Aanensen, Olav Riste og Johs Orderud. Dette har vært sentralt for min oppfatning av litteratur og kildemateriale.

Metode og struktur

Den teoretiske tilnærmingen til denne teksten har vært å arbeide komparativt. Som Leidulf Melve skriver i boken *historikerens arbeidsmåter* er det sjeldent mulig å arbeide med historie uten å sammenligne.² Derfor har jeg valgt å ta utgangspunkt i hans beskrivelse av en

¹ Aanensen, 1974: 9

² Melve og Ryymin, 2018: 71

komparativ analyse. Jeg har kontekstualisert oppgaven ved å se på fortiden i en bestemt sammenheng, hvalfangernes tid i Dumfries i de tidlige krigsårene. Dette har videre gitt muligheten til å diskutere og analysere hvalfangernes opplevelser og utfordringer i Skottland.

I denne oppgaven vil det først bli gitt en historisk kontekst som står i samsvar med oppgavens problemstilling. Det vil så gå videre inn i en diskusjonsdel der det først vil bli sett på hvordan den norske regjering kan ha vært med på å påvirke hvordan hvalfangerne formet hverdagen sin. Videre vil det bli diskutert rundt hverdagens ulike aspekter for hvalfangerne som skulle bli brukbare soldater. Det vil avslutningsvis være en konklusjon som ser på hva som har kommet fram i diskusjonen.

Kilder og litteratur

Denne oppgaven tar utgangspunkt i primærkilder og litteratur som omtaler hvalfangerens roller under andre verdenskrig. Det har underveis i skriveprosessen kommet frem primærlitteratur som er skrevet av tidligere offiserer og soldater fra tiden i Skottland. Det har vært spesielt nyttig med *skotsk jord og norsk himmel*, skrevet av Eiliv Odde Hauge, som ikke selv var hvalfanger, men som har gitt et nytt perspektiv på oppgaven ved å skrive om sin tid som soldat i den Norske Brigade under krigen.

Erik Aanensen skrev boken *Når vi kommer inn fra havet* i 1974. Boken beskriver Aanensen sine opplevelser og liv under krigen, og gir et godt perspektiv på hvordan hvalfangerne opplevde krigsårene. Selv var Aanensen og hans kone bosatt i Storbritannia da krigen startet og hans perspektiv er da som en sivilist, ikke sjømann eller hvalfanger. Han var blant de første som ankom Dumfries og beskriver i boken utviklingen av leiren og hverdagen.

Videre har det vært sentralt med bruk av avis kilder. Jeg har da tatt utgangspunkt i avisen *Norsk Tidend* som stod som en sentral kilde til informasjon under andre verdenskrig. Ved hjelp av avisutdrag fra denne uavhengige avisen har det vært mulig å danne seg et bilde av hvordan tiden i Storbritannia opplevdes for soldatene.

Før sin død den 2. januar 1947 hadde fru Toni Fleischer inngått en avtale sammen med Tønsbergs Aktietrykkeris forlag om en utgivelse av hennes mann, General Carl Gustav Fleischer, sine etterlatte papirer.³ I boken blir det med Generalens egne ord skrevet om hans opplevelse av Dumfries, og de norske hvalfangerne. I sine papirer hadde Fleischer beskrevet alt fra natur til militær disiplin, og det er derfor interessant å se på hvordan Generalens

³ *General Fleischer: Efterlatte papirer* 1947: 7

opplevelse av Dumfries står i likhet, eller eventuelt, forskjell fra hvalfangernes egne opplevelser. Hans papirer har stått sentralt i forskningsprosessen da de gir en direkte gjenspeiling av hvilke tanker generalen hadde i den gitte perioden.

Oppgaven har også basert seg på sekundærlitteratur da det har vært vanskelig å reise fysisk til arkiver for å finne kilder og litteratur som omhandler stoffet. Underveis i skriveprosessen har det dukket opp god litteratur som har tatt for seg ulike synsvinkler av de første krigsårene i Storbritannia. Bøker som *Batteriet, Historien om Skottlandsbrigaden 1940-1945*, *Spredte trekk fra historien til 1. bt. / 1. Norske Brigade* og *Glimt og gløtt fra arbeidet i skotske havner* har alle vært vesentlig litteratur i min skriveprosess. Disse bøkene har gitt en vid forståelse av hvordan de første årene i Skottland gikk for seg, både på det rent militære, men også på det psykiske hos den individuelle soldat. Litteraturen har vært sentral for å skape en forståelse av hvordan livet i Skottland så ut i perioden. Ved å både se på litteratur som tar for seg enkeltindivider, hendelser og grupper har det gitt et stort omfang som har gjort det mulig å svare på problemstillingen.

Som inspirasjonskilde til min skriveprosess har jeg benyttet meg av boken *Hvalfangerbrigaden, Den norske brigade i Skottland 1940-1941*, som i 2020 ble publisert av Scottish Norwegian Connection. Boken har vært utgangspunkt for min forskning og interesse for hvalfangernes opplevelse av krigsårene i Storbritannia, og det har derfor vært sentralt og behjelpelig med kontakten jeg har hatt med redaksjonskomitéen av boka, med George Bratli i spissen.

Historisk bakgrunn

Hvalfangerne blir soldater

Da meldingen om den norske okkupasjonen kom den 9. april 1940, var det omtrent 6300 norske menn ute på hvalfangst. Hvalfangerne som var på vei hjem til familie og venner etter et halvt års tid på sjøen var nå usikre på hva dette ville bety for deres fremtid. Motet vokste seg heller ikke større etter radiotalen til Vidkun Quisling, som selvbestaltet regjeringssjef, beordret alle norske skip til nærmeste havn, tysk eller nøytral. Denne ordren ble ikke overholdt, og ikke et eneste norsk skip i oversjøisk overfart tok til en slik havn.⁴ De norske hvalfangerne som var kommet til England ble via sjømannskirkene innlosjert i det som senere skulle bli omtalt som Den norske brigade. Hvalfangerne vervet seg slik at de kunne være en sentral rolle i kampen for Norges frihet.⁵ Dette ble starten på det hvalfangerne trodde skulle bli et kort og midlertidig stopp, men som endte med mange, lange år med militær disiplin og venting i Storbritannia.⁶

Etter ankomsten til Storbritannia ble hvalfangerne den 14. mai 1940 sendt til Hamilton i Skottland. Dette skulle bli sjømennenes første møte med Carl Johan Eckersberg Stenersen, en viktig person for sjømennene gjennom hele deres opphold i Skottland. Allerede fra første møte mellom soldatene og Stenersen ble det dannet et sterkt vennskap. Soldatene visste at de alltid kunne gå til Stenersen dersom det var behov for råd eller hjelp, uten noen frykt for avvisning.⁷ Planen for nordmennene var først å trene i Skottland, rundt 2-3 uker, før de skulle hjem for å kjempe for fedrelandet. Befolkningen i Dumfries tok imot soldatene på den mest storslagne måten en kunne tenke seg. Med musikk-korps og staselige folk på stasjonen ble det lovet at soldatene skulle kunne føle seg som hjemme i den lille byen. Borgerne av Dumfries gjorde under hele oppholdet til nordmennene sitt ytterste for å holde løftet sitt.⁸

I den første tiden i Skottland var ikke militært utstyr eller klær tilgjengelig for soldatene. Det var derfor spesielt interessant å se hvalfangerne som var iført fine silkeskjorter, som var blitt kjøpt i eksotiske og varme strøk.⁹ De fine silkeskjortene kom av at hvalfangerne hadde fått utbetalt gode summer penger etter avmønstring fra sesongen Sørishavet¹⁰, men

⁴ Tønnesen, 1970: 116

⁵ Fjærli, 1982: 20

⁶ *Btt 1/N – Brig 1*, 1946: 7

⁷ Hauge, 1946: 19

⁸ Hauge, 1946: 12

⁹ Skottlandsbrigadens kameratklubb, 1997: 8

¹⁰ *Btt 1/N – Brig 1*, 1946: 7

dette var penger som helst skulle vært hjemme hos familien i Norge. De større summene hvalfangerne satt med kunne ifølge Aanensen skape mer problemer enn glede.¹¹

Det var i starten ikke god militær disiplin blant soldatene på Troqueer Mills, bostedet til soldatene.¹² Hvalfangerne som var noe eldre enn den vanlige rekrutt var et tydelig eksempel på nettopp dette.¹³ Kompaniene måtte trene soldatene med stokker, gymnastikk og teori, noe som ikke ble møtt med stor entusiasme. I løpet av sommeren 1940 var det ankommet rundt 1 500 mann, der den store andelen var sjømenn.¹⁴

Hærens Overkommando flytter

General Carl Gustav Fleischer og Hærens Overkommando flyttet i august 1940 til Dumfries. Avdelingen ble nå organisert med en øvelsesavdeling ved oberstløytnant Stenersen som sjef. Innkvarteringen som var gjort i Toqueer Mills ble over tid for liten og for dårlig, slik at det ble tatt en avgjørelse om å leie en del større hus i området. Øvelsesavdelingen ble stående likt, mens befalsskolen ble flyttet til Mouswald Place. Mitraljøsekompaniet opplevde å bli innkvartert på Golilea, som senere ble mottakelsestedet for nyankomne. 3. kompaniet ble plassert på Craigdarroch, og sykehuset ble plassert i en bolig på Newlands. Der ble det værende under resten av krigen. Forsyningsavdelingen overtok en forretningsgård i byen som stod ledig, og som fikk kallenavnet «Norges hus».¹⁵ Dette var en god mulighet for Hærens Overkommando til å få et godt samarbeid med mennene i Dumfries.

Et problem som Hærens overkommando stod ovenfor da de skulle opprette en brukbar avdeling var mangelen på befal og godt utdannet militære blant hvalfangerne og de alminnelige soldatene. Den største mengden av befalet som var tilgjengelige bestod av «tolkefenriker». Dette var frivillige tolker som hadde vært med de britiske og franske avdelinger i Norge, og som med denne bakgrunnen hadde mottatt en fenriks grad for tjenesten sin.¹⁶

Det ble satt opp systemer for befalsutdannelsen. Dette gjorde at alle befal som ikke tidligere hadde gjennomgått skoleutdanning gjennomgikk det norske befalskurs. Av de yngre befaler i leiren ble det dessuten viktig å gjennomgå to britiske befalskurs, først et våpentreningskurs, før det ble gjennomført et juniorleder-kurs. Utover tiden til HOK, Hærens

¹¹ Aanensen, 1974: 55

¹² Skottlandsbrigadens kameratklubb, 1997: 8

¹³ Skottlandsbrigadens kameratklubb, 1997: 13

¹⁴ Hauge, 1946: 18

¹⁵ Skottlandsbrigadens kameratklubb, 1997: 17

¹⁶ *General Fleischer: Efterlatte papirer* 1947: 88

Overkommando, i Dumfries ble det også tilbud om flere britiske kurs.¹⁷ Slike tiltak var på den ene side med på å la soldatene føle seg anerkjent, og det var på en annen side en viktig årsak til at roen ble holdt innad i leiren.

I november 1940 ble det av skotske militærmyndigheter bestemt at to kompanier skulle forlegges i nærheten av Glasgow. Hærens overkommando valgte samtidig å sette opp en av de første beltebataljoner.¹⁸ Parallelt med disse hendelsene var det en vanskelig periode for flere soldater i Dumfries. Det var i perioden en del befal som ble nødt til å dimitteres da de ikke kunne regnes som feltdyktige. Generalmajor Fleischer skriver i sine notater at en var nødt til å gripe inn med strenge straffebestemmelser. Dette gjaldt både overfor befal og menige, men et resultat av dette var at fyll og uorden ble avsluttet.¹⁹

Troqueer Mills

Bygget som hvalfangerne oppholdt seg i på fritiden sin hadde tidligere vært et sentralt ledd i den britiske tekstilindustrien. Den led dessverre samme skjebne som mange andre fabrikker i Storbritannia på 30-tallet, og ble nedlagt.²⁰ Troqueer Mills, som nordmennene kalte Mølla, var en lang bygning på en etasje, med kjeller.²¹ I første etasje var det flere store haller, der det ble satt opp halvvegger med plass til minst 50 mann i hvert rom, som gav mennene noe mer privatliv under oppholdet.²² Gulvet var slitt, og i veggen var det slisser som resulterte i at vinden blåste tvers gjennom. I kjelleren var det innredet kjøkken og spisesal. Her var det kun kultet gulv, som resulterte i at bordene ikke stod på linje. Fra det slitte taket hendte det stadig vekk at det drysset forskjellige substanser ned på gulvet i sovesalene.²³ Mølla hadde gode, solide murvegger med god plass til nordmennene.

Det fantes ikke senger i mølla, men det ble utlevert 2 trebukker på rundt 20 cm høye, og 3 brede bord til å legge oppå bukkene. Mennene fikk utlevert en halmsekk som skulle benyttes som madrass. Tre ulltepper til hver mann ble til slutt utlevert.²⁴ Hvalfangerne som hadde godt med penger skaffet seg tidlig ordentlige senger og annet sengeutstyr.

¹⁷ *General Fleischer: Efterlatte papirer 1947: 93*

¹⁸ *General Fleischer: Efterlatte papirer 1947: 94*

¹⁹ *General Fleischer: Efterlatte papirer 1947: 95*

²⁰ Hauge, 1946: 10

²¹ Skottlandsbrigadens kameratklubb, 1997: 14

²² Orderud, 1988: 17

²³ Skottlandsbrigaden kameratklubb, 1997: 14

²⁴ Orderud, 1988: 17

London-regjeringen og General Carl Gustav Fleischer

Parallelt med treningen i Dumfries planla myndighetene i London opprettelsen av en norsk brigade. Den offisielle betegnelsen for Brigaden ble 1ste Norske Brigade, forkortet 1 Brig N. Ettersom det aldri ble satt opp mer enn en brigade, ikke engang en fullstendig en, ble kallenavnet «Brigaden» kjent blant nordmennene. Under organiseringen var håpet stort om tilgang til stadig nye rekrutter, men dette ble aldri en realitet.²⁵ Gjennom mange år med krig opplevde brigaden gjentatte ganger å bli omorganisert. Det var ikke alltid like populært med omorganiseringene ettersom soldatene var stolte over sine avdelinger og identitet.

Sommeren 1940 startet organiseringen av det som skulle være norske væpna styrker i Storbritannia. Fordi gruppen hvalfangere, og andre nordmenn, var en relativt liten gruppe skulle ikke organiseringen ta lang tid.²⁶ Selve stridsspørsmålet er årsaken til at General Carl Gustav Fleischer ble en sentral del av hvalfangernes skjebne.

Allerede før den norske regjering ankom London i forsommeren til 1940, var det blitt dannet et lite grunnlag, i form av den norske militærmisjonen, som hadde blitt forsterket under felttoget i Norge. Sammen med regjeringen kom forsvarsminister Birger Ljungberg til London den 10 juni, og begynte så med arbeidet som skulle resultere i en «Aide Mémoire».²⁷ Kort tid etter, den 19. juni 1940 ble Hærens overkommando etablert, med General Carl Gustav Fleischer som sjef.²⁸ General Fleischer var allerede før sin ankomst til London en kjent figur innenfor det norske militæret.²⁹

I følge General Fleischer var det i Dumfries et mål om å skape krigsdyktige avdelinger som kunne benyttes som enten en selvstendig norsk operativ enhet, eller i samband med allierte tropper.³⁰ Fleischer skrev selv i sine notater at Storbritannia skulle bli Norges viktigste allierte, der det var blitt lovet hurtig og effektiv hjelp til soldater i hæren.³¹ Under regjeringskonferansen den 2. juli 1940 ønsket generalen å gjennomføre verneplikt for å styrke brigaden i Dumfries.³² Ønsket til General Fleischer skulle bli en sentral årsak til hvalfangerens skjebne i Skottland under krigen. Prioriteringen av mannskaper mellom ulike innsatsområder var et betydelig stridstema i det første halvannet år av eksiltiden. For

²⁵ Aanensen, 1974: 89

²⁶ Riste, 1973: 26

²⁷ Riste, 1973: 26

²⁸ Riste, 1973: 27

²⁹ Hambro, 1947: 3

³⁰ Riste, 1973: 27

³¹ *General Fleischer: Efterlatte papirer* 1947: 78

³² Riste, 1973: 30

hærvdelingens del ble beredskapslinjen foreløpig knesatt, i tillegg til lokalforsvarsoppgaver.³³

Da «Aide Mémoire» stod ferdig i 1941 var ikke hæren blitt prioritert hos regjeringen, i motsetning til marinen og flyvåpenet, som nå hadde opprettet verneplikt.³⁴ Dette førte til problemer for soldatene i Dumfries. En del av rekruttene hevdet at det ikke fantes mulighet til å holde dem tilbake dersom de skulle ønske å forlate leiren.³⁵ For å kunne vise til hvordan dette påvirket soldatene, vil det videre bli diskutert rundt «Aide Mémoire» og dets innvirkning på hvalfangerne.

³³ Skogrand, 2004: 59

³⁴ Thoresen, 2019: 62

³⁵ Skogrand, 2004: 56

Diskusjon

I denne delen av oppgaven ønsker jeg å gjennomføre en komparativ analyse gjennom diskusjon. Ved å ta utgangspunkt i primærkilder har det dukket opp noen spørsmål som jeg ønsker å ta tak i gjennom litteratur og kilder jeg har forsket på. Som det blir nevnt tidligere i teksten er det her sentralt å se på det store stridsspørsmålet. Var det slik at hvalfangerne på et tidspunkt var tenkt hjem til Norge, eller var det aldri ment at soldatene skulle forlate Skottland? Analysen skal se nærmere på hvordan dokumentet «Aide Mémoire» la et grunnlag for hvordan hvalfangerne, under den Norske Brigade, skulle benyttes. Dette vil bli gjort ved å ta utgangspunkt i problemstillingen: Hvilke utfordringer stod hvalfangerne overfor da de først ankom Storbritannia etter okkupasjonen av Norge den 9. april 1940, og hvordan opplevdes det for dem å være uvitende for framtiden?

Den første delen av teksten ønsker å ta for seg bakgrunnen til hvalfangernes opplevelse. Det vil bli diskutert rundt det store spørsmålet om hvordan den norske regjering ønsket å benytte seg av soldatene som var på treningsleir i Dumfries. Denne første delen vil legge et grunnlag for den andre delen, som diskuterer selve opplevelsen til de norske hvalfangerne. Det vil dermed bli mulig å gjøre en tydelig analyse som ser på hvordan de to parallelle situasjonene kan ha vært med på å påvirke hverandre. Hvilke liv levde hvalfangerne under og etter forhandlingene? Var det mulig å se et skille innad i soldatgruppen, og hvordan har dette blitt sett av forskere i etterkant? Kan primærkildene fortelle noe om hvordan hvalfangerne opplevde tiden sin i Skottland?

«Aide Mémoire»

Nedenfor er det vedlagt et utdrag fra utskriften til dokumentet «Aide Mémoire», Bilag 1. Utdraget som er lagt inn er teksten omhandler den norske hæren i Storbritannia, og er hentet fra boken «*London-Regjeringen*» skrevet av historiker Olav Riste.

Det er ved de norske konsulater i England foretatt registrering av norske vernepliktige i alderen 21-45 aar, Av disse er det planen aa innkalle vernepliktige i alderen 21-35 aar. – som av laegekommissjonen er kjent stridsdyktige – for aa sette op norske avdelinger som naar de har faatt tilstrekkelig øvelse sammen med de engelske avdelinger kan delta i Home defence av Storbritannia: og ennvidere. Når tiden er moden til det, kan delta i mulige ekspedisjoner for aa ta til-bake deler av Norge eller for aa løse andre oppgaver som staar i naet forbindelse med dette formaal.

Ved det engelske War Offices elskverdige imøtekommenhet har Norge faatt overlatt en militær camp i Dumfries, hvor det f.t. er samlet ca 1300 mann i en reception camp.

Styrken i Dumfries er nu utsstyrt med engelske uniformer, med merke «Norge» (Norway), men har ennå ikke faatt vaapen. Etter War Offices ønske skal styrken nu delta i fortifikatoriske arbeider – som graving av skyttergraver, bygning av pigtraad hindere m.v. – i avdelinger under norsk kommando, under veiledning av engelske officerer og i samarbeide med engelske avdelinger.

Den norske regjering tør be om at denne «reception camp» blir anerkjent som en treningsleir for norske soldater, - at nuværende styrker skaffes vaapen, og at den styrke som her skal opøves, kan bli øket ved innkallelse av norske innregistrerte vernepliktige, som ogsaa gis engelsk bekledning og bevegning.

Regjeringen regner med at den styrke som settes op kan komme til å dreie sig om 3-400 mann. Detaljene med hensyn til denne ordning gaar regjeringen ut fra kan ordnes direkte med War Office³⁶

I følge Riste var den norske regjerings grunntanke, da de ankom London i eksil, å best mulig ivareta norske interessert og etter beste evne yte et bidrag til krigføringen, inntil Norge igjen kunne bli fritt.³⁷

Dokumentet «Aide Mémoire» ble utarbeidet av forsvarsdepartementet og gitt til britene i et forsøk på å starte et godt militært samarbeid med Storbritannia. Avtalen som allerede sommeren 1940 ble påbegynt, stod ikke ferdig før i mai 1941.³⁸ I utdraget kan vi se hvordan teksten skrevet i dokumentet kan ha vært med på å skape usikkerhet for hvordan den norske hærstyrke skulle brukes. Dersom vi ser på en av de tidligste setningene i dokumentet: «Når tiden er moden til det, kan delta i mulige ekspedisjoner for aa ta til-bake deler av Norge eller for aa løse andre oppgaver som staar i naet forbindelse med dette formaal.»³⁹ Er det mulig å danne seg et bilde av hvordan dokumentet kan ha skapt usikkerhet rundt hvordan hvalfangerne eventuelt skulle delta i kamphandlinger. Med bakgrunn i denne setningen er det mulig å forstå hvordan de norske hvalfangerne i sin tid i Skottland kan ha blitt påvirket. Det 1. Bilaget som det blir fokusert på i denne teksten viser tydelig at det kan komme ny informasjon senere. Dette kan ogsaa sees fra en annen synsvinkel. Da krigen brøt ut, den 9.

³⁶ Riste, 1973: 225

³⁷ Riste, 1973: 21

³⁸ Riste, 1973: 31

³⁹ Riste, 1973: 225

april 1940, var det ingen som var klar over hvor lenge den skulle vare. Dokumentet «Aide Mémoire» kan vise tydelige tegn på dette.

I dokumentet får vi lese at den norske regjering hadde gjort en registrering av alle vernepliktige menn i Storbritannia, i alderen 21-45 år. Videre blir det skrevet at det er blitt lagt en plan for å innkalle vernepliktige i alderen 21-35 år for å delta i forsvaret, der de sammen med britene skulle trenes og klargjøres til strid.⁴⁰ Disse setningene legger til rette for å tro at den norske regjering ønsket å øke den Norske Brigade ytterligere. Dersom vi ser på tolkningen til Riste så skriver han i sin bok «om enn ikkje formelt, innebar dette ei forkasting av HOK's opplegg om allmenn verneplikt og ei rask utbygging av norske kommando-avdelinger for operasjoner på norskekysten.»⁴¹ Det har ikke dukket opp noen direkte reaksjoner reaksjoner fra General Carl Gustav Fleischer, men dersom en ser i hans etterlatte papirer ser man at Generalen ikke har gitt opp håpet om å benytte den Norske Brigade til stridshandlinger i Norge innenfor en snar framtid.⁴²

General Carl Gustav Fleischer sitt motsvar til «Aide Mémoire» var å utarbeide et memorandum, som hadde som mål å igangsette tvungen utskrivning og innkalling av vernepliktige. Dette ville ifølge Fleischer selv kunne gi anledning til å samle og utdanne soldater av alle våpentyper, og skaffe hæren en kjennskap til utstyret som den britiske hæravdeling benyttet seg av.⁴³ Dette kan også betraktes fra en annen synsvinkel, soldatenes. Dersom verneplikt ble et faktum ville dette føre til at den norske brigade kunne vokse seg stor nok til å bli anerkjent som en vellykket militær brigade. Han påstår i sine notater at regjeringen var delt i to, der den ene, svakere siden, ønsket å ta sikte på å delta med norske tropper i en gjenerobring av Norge, mens en annen, og sterkere side, heller ville støtte Englands kamp med Norges handelsflåte. Dette skulle gjøres både via sjøstridskrefter og norske flyavdelinger, men ikke en hær.⁴⁴

Helt konkret står det i dokumentet at den norske regjering ønsket å styrke de norske hærstyrkene i Storbritannia, over tid, men dette var ikke et direkte positivt dokument for hvalfangerne som satt i Dumfries. I dokumentet ser vi at mennene blir anerkjent, men det blir også gitt et tydelig signal om at dette vil være starten på å avvente videre ordre. Det er ut ifra denne informasjonen lagt et grunnlag for hvordan tiden til hvalfangerne ville bli i Skottland.

⁴⁰ Riste, 1973: 225

⁴¹ Riste, 1973: 31

⁴² *General Fleischer: Etterlatte papirer* 1947: 80

⁴³ *General Fleischer: Etterlatte papirer* 1947: 87

⁴⁴ *General Fleischer: Etterlatte papirer* 1947: 82

Dersom en kun tar denne informasjonen i betraktning vil en antageligvis skape et bilde av hva slags soldater en derfor vil møte i Dumfries. Det vil her, basert på «Aide Mémoire» være en gruppe menn som avventer videre beskjed, men det kan også bli sett fra et annet perspektiv. Denne informasjonen kan for mange ha vært et tegn på håp. Ved at den norske regjering direkte skriver at soldatene vil få muligheten til å delta, under de riktige forholdene, gir dette hvalfangerne tydelige årsaker til å gjøre hardt arbeid for å kunne delta. Som nevnt tidligere i teksten ønsket soldatene å kjempe for fedrelandet sitt, og i «Aide Mémoire» blir det tydelig skrevet at mennene i framtiden vil få muligheten til dette.

Det har i min forskning ikke dukket opp noen dokumentasjon som forteller noe om hvilken grad av informasjon hvalfangerne hadde fått rundt dokumentet. Kildene som har tatt for seg hvalfangernes første tid har i liten grad nevnt dette, noe som kan tyde på hva som har blitt snakket om. På den ene side kan dette være et tegn på at soldatene ikke var blitt informert rundt dokumentet. På den andre side kan det rett og slett ha blitt sett på som unødvendig for mennene. De selv hadde langt viktigere ting å fokusere på, enn hvilke samtaler og diskusjoner som foregikk i London.

Regjeringen og Trygve Lie

... Enige om at det var politisk uklokt ikke å følge de rådene vi hadde fått om å vise resignasjon og forsiktighet ... Regjeringen innskrenker seg derfor til å gi råd av generell karakter, og avstå fra å gi instruksjoner som kunne lede til unødige konflikter.⁴⁵

Dersom man ser på utsagnet gitt av Trygve Lie, ovenfor, er det å forstå at den norske regjering allerede fra 9. april 1940 var blitt enige om å holde en lav profil rundt soldatene i Storbritannia. Ved å se på «Aide Mémoire» er det mulig å tenke seg frem til hva som foregikk inne på statsministerens kontor i London, og innad i regjeringen. På grunn av informasjonen som har kommet frem vil det være mulig å tenke seg at både statsråd Hjelmtveit og statsministeren var svært opptatt av hvordan deres valg ville bli tatt imot hjemme i Norge dersom regjeringen skulle forsøke å tvinge nordmenn i Storbritannia inn i tjeneste.⁴⁶ Denne frykten var ikke bare ubegrunnet. Det finnes flere eksempler på personer som gikk offentlig ut med reaksjoner på regjeringen som nå var i London. Generalkonsul Ellef Ringnes skal i en samtale sammen med den svenske sendemannen, i Oslo den 16.juni, ha fortalt om sin negative

⁴⁵ Riste, 1973: 30

⁴⁶ Riste, 1973: 30

holdning til regjeringen. Ringnes fortalte i denne samtalen om sterke motreaksjoner som var kommet i Norge da det var kommet meldinger om at de norske hvalfangerne kanskje skulle bli innkalt til krigstjeneste i utlandet.⁴⁷ Ellef Ringens skal ha gått såpass hardt ut at han påsto at eksil-regjeringen bedrev grunnlovsstridig politikk. Med bakgrunn i dette er det mulig å forstå den norske regjering sin forsiktige politikk i London.

Hvalfangerne ankommer Storbritannia

9. april 1940 fikk vi den sørgelige meldingen at Norge var blitt invadert av tyskerne. Dette innebar at vi ikke lenger var nøytrale. Vi var alliert med England og måtte gjøre vårt. Hjemreisen med «Stavangerfjord» ble annullert.⁴⁸

Dette er ordene Arne Fevang Pedersen brukte for å beskrive sitt aller første møte med krigen den 9. april 1940. Pedersen var en av hvalfangerne som først la i havn i Halifax, Canada, før han skulle legge ut på den lange reisen mot England.⁴⁹ Han beskriver turen til England slik:

Vi var ikke kommet så svært langt ut i Atlanterhavet før vi fikk uvær og tåke. Det ble straks vanskelig for båtene i konvoien å holde posisjonene sine, og flere båter holdt på å renne i hverandre i mørket og tåken. Alle båtene gikk uten lys, og alt om bord var mørklagt. I tåke ble det ellers alltid brukt skipsfløyte, men nå var ikke det tillatt lenger heller.

Jeg kunne ikke få inn i hodet at tyskerne hadde herredømme over Atlanterhavet, og at de kunne gjøre som de ville med oss som ikke hadde så mye som et lite gevær å forsvare oss med.⁵⁰

Pedersen legger ved hjelp av sine beskrivelser, et grunnlag for hvordan hvalfangerne opplevde det første møtet med krigen. Det blir lettere å sette seg inn i hvordan hvalfangerne opplevde Storbritannia ved å ha deres reise i bakhodet. I likhet med Pedersen finnes det flere andre skildringer av denne reisen som står sentralt for hvordan nordmennene oppførte seg i Storbritannia.

I boken Hvalfangerbrigaden er det blitt lagt inn dagboknotatene til hvalfangeren Einar Thoresen som beskrev sin opplevelse av turen til Storbritannia. Likeså som Pedersen skriver i sin beretning legger Thoresen fram om en svært turbulent, og etter egen tolkning, belastende

⁴⁷ Riste, 1973: 30-31

⁴⁸ Pedersen, 1980: 26

⁴⁹ Pedersen, 1980: 27

⁵⁰ Pedersen, 1980: 30

seiling over Atlanterhavet. Det er ikke mulig å legge ved hele dagbokinnlegget til Thoresen, men for å se likheten mellom Pedersen og Thoresen sine opplevelser har jeg valgt å legge ved setningen: «Tidlig neste morgen passerte vi en drivende mine på nært hold.»⁵¹ Det blir her tydeliggjort hvordan reisen til hvalfangerne var farefull.

Hærens Overkommando i Dumfries

Tiden før Hærens Overkommando ble flyttet til Dumfries beskrev Erik Aanensen som kaotisk. Mennene i Dumfries var blitt informert om at HOK, Hærens Overkommando, var blitt etablert med General Fleischer som sjef, men dette var ikke noe som tydelig kom frem på blant soldatene.⁵² På tross av at de britiske myndighetene hadde stilt Troqueer Mills til disposisjon, var administrasjonen i Skottland liten og ufullstendig.⁵³ I motsetning til hvordan informasjonsflyten foregikk i London, var soldatene som var blitt plassert i Dumfries uvitende om hvordan militærlivet og hverdagen skulle utforme seg. Det er derfor mulig å danne seg et bilde av hvordan nordmennene begynte å danne sine egne rutiner og vaner. Ettersom det var de britiske myndighetene som hadde stilt Troqueer Mills til disposisjon, og det er derfor også mulig å anta at det var britene som hadde størst innvirkning på hvalfangerne. Dette kan derfor betraktes som sentrale årsaker til at hvalfangernes første møte med det norske militæret ble uoversiktlig, og som Aanensen skriver, kaotisk.⁵⁴

Fleischer skrev i sine dokumenter at da hærens overkommando først ble opprettet fikk den kun et lite rom disponert i Norway House i London.⁵⁵ Det tok ikke lang tid før Hærens overkommando, forkortet til HOK, forstod at det ville være nødvendig å oppholde seg i nærheten av øvelsesavdelingen. Fleischer begrunner dette med blant annet behovet for å skaffe seg et mer personlig kjennskap til befalet i Dumfries, og deres eventuelle kvalifikasjoner.⁵⁶ Dette kan også betraktes som en manøver gjort for å få større tiltro til og fra de norske mennene i leiren.

I motsetning til den norske regjering hadde nå HOK direkte kontakt med soldatene og befalet. Denne beslutningen kan bli ansett som et taktisk viktig valg gjort av Fleischer. Ettersom HOK var plassert tett på hvalfangerne var de med på å påvirke hvordan soldatene opplevde dem. På den ene siden viste dette hvalfangerne at HOK ønsket å samarbeide med dem i perioden de skulle være utplassert i Dumfries før deres retur til Norge.

⁵¹ Scottish Norwegian Connection 2020: 24

⁵² Aanensen, 1974: 52

⁵³ Aanensen, 1974: 50

⁵⁴ Aanensen, 1974: 52

⁵⁵ *General Fleischer: Efterlatte papirer* 1947: 82

⁵⁶ *General Fleischer: Efterlatte papirer* 1947: 91

På tross av informasjonen som finnes i Fleischer sine etterlatte papirer, som tydeliggjør behovet for å samarbeide med mennene i Dumfries, skriver Aanensen selv at dette ikke var noe soldatene la stort merke til.⁵⁷ Dette er et gjennomgående problem for hvalfangerne. Basert på litteraturen i teksten kan det se ut som hvalfangerne kjente på en frustrasjon basert på mangelen på støtte og hjelp fra øvrige hold.

Hvalfangerne i Skottland

I boka *Skotsk jord og norsk himmel* forteller forfatter Eiliv Odde Hauge om sine opplevelser fra tiden i Skottland. Hauge skriver om sjøfolkene som var blitt torpedert ute i Atlanteren, og hvalfangerne, som var frustrerte og sinte over Hitler sitt overfall av Norge.⁵⁸ Når Hauge først beskriver hvalfangerne og deres første møte med Skottland var dette ordene han brukte:

Soldater var litt drøyt sagt. Langfarende sivilister med sjøsekker og koffertene, som for noen uker siden aldri hadde drømt om å bli noe så tåpelig som soldater. Det var hvalfangere som ikke hadde kjent fast grunn under bena på et halvt år, og som gjennom måneders hardt slit hadde gledet seg til en sorgløs, hyggelig vår og sommer med familie og venner i Norge.⁵⁹

Hauge skriver om hvordan hvalfangerne aldri hadde ansett seg selv som soldater og som på ingen måte ønsket å delta i krig. Med disse ordene ønsket Hauge å vise hvordan hvalfangerne kun hadde et mål med oppholdet sitt, og det var i likhet med Fleischer, å delta aktivt i kampene for å befri nasjonen. Det er, ved å se tilbake til reisen som hvalfangerne hadde over Atlanterhavet, mulig å forstå at hvalfangerne ønsket å vende hjem til sine kjære. Hauge som tydeliggjør at soldatene aldri hadde ønsket å opptre som soldater passer godt inn i skildringene som er gitt av hvalfangerne selv.

En fortelling om penger

Et annet viktig punkt som Hauge skriver i sine beretninger var de store summene med penger som hvalfangerne hadde på seg. For å tydeliggjøre dette skriver Hauge om en fortelling som ble fortalt, om en ung skotte som hadde gitt en hvalfanger 10 shillings for å være høflig.

En hvalfanger som stod på vakt ble snakket til av en dame som kom kjørende i sin egen bil. Hun ha ham 10 shillings. Hvalfangeren ble så forbauset at han tok imot. Men han kom seg snart, nyttet sjansen og inviterte henne til middag neste dag. De skulle

⁵⁷ Aanensen, 1974: 50

⁵⁸ Hauge, 1946: 11

⁵⁹ Hauge, 1946: 11

treffes der han sto. Damen kom. Han tok henne med til byens fineste hotell. Der spanderte han en middag med mat og drikke som den fine miss`n aldri hadde sett maken til.

Damen var nokså urolig, for hun trodde at hun måtte betale regningen. Men hvalfangeren tok opp en bunke 10-punds-sedler, fikk to flasker champagne til baklommene, betalte regningen med 5 pund i drikkepenger. Damen ble helt stum. Fikk ikke sagt et ord til tagg for seg på lenge. Hvordan kunne en menig soldat ha så mange penger? Kanskje han var offiser?

Hvalfangeren tok seg god tid og forklarte på gebrokken engelsk at alle nordmenn hadde masser av penger, at Norge var det herligste land i verden, hvor fattigdom ikke eksisterte, og hvis noen var snaue for kontanter var det offiserer!⁶⁰

Historien var en av flere som ble godt kjent i byen.⁶¹ Fortellingen er relevant for å forstå hvordan hvalfangerne skilte seg fra resten av soldatene i Dumfries. Den er med på å vise hvordan sjømennene satt med større pengebeløp, spesielt i den første tiden, og hvordan dette var med på å påvirke deres tid i Skottland. Den er også interessant å se på fordi den ikke kun blir nevnt av Hauge, dette sier noe om troverdigheten til fortellingen, og hvordan den var med på å skape humor og stemning blant mennene. Fortellingen blir også skrevet om i boka *Batteriet*,⁶² her i sammenheng med en kort innføring rundt Dumfries. Dette legitimerer vandrehistorien i større grad.

Hvalfangernes hverdag

For hvalfangerne var spørsmålet om familien hjemme svært sentral i hverdagens utfordringer. På fritiden satt mennene på Mølla der se kunne lytte til Kringkastingen fra Oslo. Mennene kunne her høre på at nazistene skrøt av hvordan de hurtig skulle vinne krigen. Mange av hvalfangerne hadde familie med kone og unger som ventet på dem hjemme, mens andre var usikre på hvordan det stod til med kjæresten eller forloveden. Felles for dem alle var at de fryktet nazistene. Den viktige hyretrekken var av spørsmålene som plaget mange hvalfangere. Dette var dokumentasjon som kapteinen hadde ført opp i mannskapslistene med opplysninger om hver enkelt sjømann. I London var det ved de norske innskudds- og trekkontorene blitt ført regnskap der mennene skulle kunne sørge for trekk og der de kunne forvalte restbeløp.⁶³

⁶⁰ Hauge, 1946: 13

⁶¹ Hauge, 1946:12

⁶² Orderud, 1988: 14

⁶³ Arkivverket 2017

Og for mennene som ikke hadde ordnet familietrekk, var frykten for at fattigkassa skulle bli den eneste utveien stor.⁶⁴ «De skrev brev til London, men fikk ikke svar. Ingen kunne si noe om hvordan det skulle gå hjemme. Ingen visste noe om hvordan det skulle gå andre steder heller.»⁶⁵ I dette sitatet, skrevet av Hauge, er det mulig å se hvordan situasjonen der familien satt i en nasjon og pengene var plassert i en annen, kunne føles håpløs og vanskelig. Her ser man nok en gang at diskusjonen og bekymringen rundt mangel på informasjon var en sentral del av hverdagen til hvalfangerne.

Dersom vi ser på boken til Aanensen kan vi også se likheter i hvordan hverdagen til hvalfangerne så ut. Hvalfangerne som hadde ankommet Storbritannia etter en lang og slitsom sesong i Sørishavet, var i likheten med mange andre lite klar for tiden i Dumfries. Mennene hadde ikke mulighet til å ha kontakt med sine kjære hjemme og Aanensen skriver spesifikt om hvordan dette plaget dem dag og natt.⁶⁶

For de mange soldater som lengtet hjem ble religion og kirken, en sentral del av hverdagen. Fra boka *Glimt og gløtt fra arbeidet i skotske havner* forteller presten om sitt møte med soldatene. Han forteller sin historie om sine inntrykk av mennene i Dumfries. Hans første møte var med oberstløytnant Carl Stenersen, den sentrale mannen som tidligere blir nevnt. Han blir av presten beskrevet som en hyggelig mann, som anmodet regelmessig geistlig betjening av leiren.⁶⁷ I likhet med Fleischer var også presten opptatt av hvordan Skottland så ut, med idylliske små landsbyer som romantiserer situasjonen. Det ble hver helg møter med soldatene. På fredager var det møter, lørdager friere festsamvær og på søndag formiddag ble gudstjenesten i en av leirens 4-5 forlegninger holdt. Det var også regelmessige bønnemøter hvor presten skriver at det ofte var rundt 18-20 menn.⁶⁸ Presten skriver i boka at hans møte med Dumfries ble kort, men at det var et minne som ble med han videre inn i krigsårene. Hans beskrivelse av menn som var desperate og ventende kan virke som en viktig årsak til at han husket dem i etterkant av møtet sitt.

⁶⁴ Hauge, 1946: 15

⁶⁵ Hauge, 1946: 15

⁶⁶ Aanensen, 1974: 60

⁶⁷ Brunvand, 1946: 15-16

⁶⁸ Brunvand, 1946: 17

Rederen Stenersen

«Rederen» for gjengen var daværende major Stenersen – en av de meget få offiserer som etter å ha vært med i krigen i Norge ikke lot seg ta til fange, men reiste direkte til England. Det var Stenersen som fikk leiren i Dumfries i stand.⁶⁹

Stenersen var ifølge Hauge en solid mann, både som major og som sivil. Både Aanensen og Hauge beskrev Stenersen som en jovial mann mot hvalfangerne. Av Hauge blir det skrevet at Stenersen var stolt over sine soldater, og han var ikke flau over å vise det.⁷⁰ Aanensen beskriver Stenersen slik:

... her traff jeg for første gang Carl Stenersen. Han slo meg som en fullkommen offisertype, kunne ikke godt vært noe annet, middels høy, blond, nokså snauklippet hår ... da jeg kom til å si noe som fikk ham til å smile, var det straks klart for meg at her var en mann som tross sitt strengt militære ytre også hadde et meget følsomt sinn, som jeg skulle få god, ja ekstra god anledning til å lære å kjenne senere.⁷¹

Beskrivelsene av Stenersen er viktige å ha med for å se nærmere på hvordan hvalfangerne hadde det i Dumfries. Ut ifra Aanensen og Haugen sine beskrivelser kommer det fram at Stenersen var en svært viktig person i forhold til hvordan hvalfangerne hadde positive opplevelser i Skottland, på tross av den usikre framtiden. Ved å ha en militær leder som viste en tydelig forståelse for tøffe tider, dannet Stenersen og hvalfangerne et viktig bånd.

Vennskapet som ble skapt mellom Stenersen og hvalfangerne står som en sentral årsak til hvordan opplevelsene til hvalfangerne i Skottland var positiv. Det viser også hvordan følelser ikke alltid var et tegn på svakhet, som jeg derfor tolker som en viktig årsak til at hvalfangerne utviklet seg til en solid Brigade.

Hvalfangere som soldater

I 1946 ble et lite hefte ved navn *Spredte trekk fra historien til 1. btt./1. Norske Brigade* utgitt av Merkantile bok- og akcidenstrykkeri i Oslo.⁷² Her blir det skrevet om hvordan hvalfangerne gikk fra sjømenn til soldater. Et flertall av mennene hadde det noe vanskelig å finne seg til rette med den militære disiplin og tukten. Dette varte dog ikke lenge, og de militære forholdene gikk etter hvert framover. Mennene som under samtalene i London

⁶⁹ Hauge, 1946: 19

⁷⁰ Hauge, 1946: 20

⁷¹ Aanense, 1974: 49

⁷² *Btt 1/N – Brig 1*, 1946: 10

tydelig ikke var blitt prioritert fikk etter hvert skaffet uniformer. Den 20. august var det en gruppe soldater, med major Ringdal i spissen, som aktivt hadde gått inn for å få tak i våpen og ammunisjon. På dette tidspunkt var det ankommet hele fire kanoner, gamle 75 millimetre. Forfatteren av hefte skriver i denne sammenheng:

Om de var bragt ned dit som propaganda for den hvervingen til artilleriet som nå begynte, vet jeg ikke. I alle tilfelle var det lett å få folk som ville bli artillerister. Og det var bra karer også!⁷³

Med denne informasjonen er det mulig å se på hvordan mennene stadig kjente på motivasjon og hadde håpet om å kunne reise til Norge. Denne informasjonen er likeså relevant i spørsmålet rundt hva hvalfangerne visste rundt samtalene i London sommeren 1940. Dersom vi ser på informasjonen som kommer frem fra heftet er det mulig å forstå at hvalfangerne var av en annen virkelighetsoppfatning enn hva den norske regjering på dette tidspunktet var.

I et utdrag fra boken til Erik Aanensen beskriver han sitt perspektiv på hvordan oppbygningen av Øvelseskommandoen var:

På den tiden da jeg selv kom til Dumfries, hadde vi avdelinger oppsatt på papiret med tre vanlige geværkompanier og et mitraljøsekompani. Vi hadde begynnelsen til et batteri av artillerister og en hjulryttertropp, som for øvrig nokså snart ble avviklet. Vi hadde også Polititroppen og en liten sanitetstropp samt den lille begynnelse til en transportavdeling. Alle disse avdelinger ble ledet av dyktige og entusiastiske offiserer, en del av dem yrkesoffiserer, andre vernepliktige og enkelte utskrevet befal.

Men det var altså ikke på den tid mulig å skaffe soldatene annen beskjeftigelse enn rent elementær eksersis og kroppsøvelser, våpentrening så langt det rakk med våre små forråd av våpen. Muligheter for feltøvelser i noen større målestokk og i større forband fantes ikke ennå. Så, etter en lang dag med kjedelig eksersis og lite utstyr var det sikkert ikke lett for rekruttene å holde fast ved troen på at snart skulle vi stå ferdig til å reise hjem og hive tyskerne ut av landet vårt!⁷⁴

Sitatet til Aanensen står i stor kontrast til hefte *Spredte trekk fra historien til 1. btt./1*. Dersom vi kun baserer oss på heftet kan det på dette tidspunkt se ut som at den militære tukten blant soldatene har kommet langt og at motivasjonen blant mennene er på topp. Aanensen viser

⁷³ *Btt 1/N – Brig 1*, 1946: 10

⁷⁴ Aanensen, 1974: 61

derimot til en annen virkelighet. Som soldat skrev Aanensen om en mindre positiv opplevelse av det samme temaet. På den ene side ser vi en positiv vinkling som forteller leser at det nå går hurtig fremover og at soldatene er ivrige etter å komme seg ut i kamp. På den andre side er det en soldat som med egne ord beskriver hvordan han egentlig opplevde perioden. Det er ikke mulig å bekrefte om noen i denne saken står med en fasit, men det er ei umulig å tenke at det finnes en sannhet hos begge sidene.

Den skotske Pubkultur møter den norske drikkekultur

Av ting som stod sentralt for hvalfangernes positive opplevelse av Skottland var den store pub-kulturen. Likeså var det ulikheter mellom den skotske og den norske kulturen. I likhet med avisartikkelen fra den 27. september 1941 kommer det også frem i boken til Hauge at det var fokus på de ulike drikkekulturene mellom skottene og nordmennene. Skottene valgte å dra på pub for å få i gang praten med venner og bekjente, mens det for nordmennene kunne virke som om alkoholen var hovedårsak bak besøket.⁷⁵ Hauge beskriver hvordan han anså forskjeller mellom skotsk og norsk drikkekultur. Det var en felles oppfatning at skottene anså alkoholmengdene til nordmennene for store, og til tider skremmende.

Henrik Lambine, en av soldatene stasjonert i Dumfries, forteller i boka *Historien om Skottlandsbrigaden 1940-1945* om sin opplevelse rundt pub-kulturen. «På fritiden ble også pubene godt besøkt, og mange vil vel kjenne igjen «Dump i Helvete» og «Hølet i veggen» som ble kjælenavnene.»⁷⁶ Nordmennene hadde tidlig oversatt navnene på de ulike pubene, og markerte territoriene sine. Dette kan også betraktes fra en annen synsvinkel; hvalfangerne, som tidlig ble kjent for pengene sine, var menn som ønsket å holde på sine tradisjoner rundt drikkekultur. Det kan tenkes at mennene ønsket å beholde en så normal hverdag som mulig i sin tid. «Det var bare lønningsdagen det var spetakkel på brakka. Ellers om kveldene satt vi der og spilte kort eller diskuterte hvor lenge det kunne vare før vi skulle hjem og slåss.»⁷⁷ Hauge sin kommentar her, viser igjen tydelig hvordan behovet for å stå opp for nasjonens frihet hele veien stod sentralt for soldatene. Den tyder også på at inntaket av alkohol hos nordmennene antageligvis ikke kunne bli ansett som et problem slik som noen kilder tyder på. Dersom dette var tilfelle kan det likeså se ut som skottene kunne se bort ifra problemet ettersom nordmennene på det generelle planet var trivelige og til stor hjelp i lokalsamfunnet. Et annet relevant punkt er hvordan diskusjonen rundt muligheten for å reise hjem for å slåss

⁷⁵ Hauge, 1946: 26

⁷⁶ Skottlandsbrigadens kameratklubb, 1997: 34

⁷⁷ Hauge, 1946: 29

kunne tyde på hvordan Fleischer ikke bare påvirket mennene på leir, men også hvordan soldatene kan ha vært uvitende om hvordan «Aide Mémoire» påvirket deres mulighet for å vende tilbake til Norge.

I boken *Batteriet* kommer det fram en relevant kommentar rundt drikkevanene til nordmennene. Det blir her skrevet at nordmennene, på tross av sine drikkeferdigheter, sjelden var å se beruset. Det er Trygve Torp som forsvarte den norske drikkekulturen. Han skrev da at nordmennene ikke hadde mye annet å bruke fritiden sin på i perioden de var på perm, annet enn å drikke, men at de aldri var å se beruset dersom de var i arbeid.⁷⁸ Likeså har Erik Aanensen en skildring av dette. Han mente selv at årsaken til at soldatene ofte valgte å dra på pub var deres mangel på fritidssysler. Det var en kjedelig eksersis, der mennene ikke engang hadde gevær den første tiden.⁷⁹

Arbeid utenom militære

Skogsarbeid

Samtidig som spørsmålet om den norske brigades skjebne ble diskutert av regjeringen og HOK, ble soldatene sendt ut i skogen for å gjøre arbeid. I avisen *Norsk Tidend* ble det den 27. september 1941 skrevet om hvalfangerne som skogbruksarbeidere.

Mellom skog og fjell i en av de mest maleriske landsbyer i Skottland kan du treffe til å dumpe midt opp i en arbeidsgjeng på 15-20 nordmenn. Kommer du i prat med dem, så viser det seg at det er hvalfangere som midlertidig er «havnet» her midt i et av Storbritannias vakreste turiststrøk, fjernt fra sjøen og alle krigens valplasser. Når undtas hjemlengselen etter Vestfold som av og til gnager dem i sjelen høres det ut for at guttene er tilfreds. Og folkene i landsbyen er også tilfreds med dette sivile norske innslaget – det er ikke til å ta feil av. Arbeidet er hardt, og det var til å begynne med da de kom dit i mai ikke akkurat det som de var vant med. Det består i å kutte tømmer til props og til å skaffe råstoff for sagbruket og å bære stokkene sammen til store stabler. Her kommer guttenes hardførhet og styrke til sin rette, og de gjør store lønninger på akkordene sine. Det er opplivende og morsomt å slå av en prat med disse karene for de er positive og patriotiske og interesserte i alt ute og hjemme. Noen norske emaljeflagg viste seg å være kjærkomne gaver. Når tyskerne har tatt Norge og derved skåret Storbritannia av fra forsyninger av norske props og trelast, har de ikke noe imot å legge ryggen til for å produsere disse livsnødvendige ting på Skotlands jord.

«Vi har nokk av arbeid å gjøre», sa en av dem og pekte oppover dalsiden, «hele den skolen skal vi bære på ryggen vår».

Dalsiden er delvis snauet for barskogen og øvede tømmerhuggere fra New Foundland ligger og gnager seg stadig lengere oppover på begge sider av elva. Det er synd på den

⁷⁸ Orderud, 1988: 16

⁷⁹ Aanensen, 1974: 60

lubne, vakre skogen, men den er ikke det eneste offer for krigen umåttelige behov. På annen måte ser ikke krigens ødeleggelse ut til å være nådd opp i denne fredelige fjelldalen, som i så meget minner om det vakreste i norsk natur.

Guttene håper nå bare på at været må bli bra så det ikke blir alt for mange pauser i arbeidet.⁸⁰

Soldatene ble sendt ut i skogen for å hogge invasjonstolper. Dette var noe soldatene skal ha likt bedre enn å vente i Dumfries.⁸¹ Det ble sagt at nordmennene kunne hogge like mange stolper på en dag som skottene gjorde på en uke, men at de i kontrast også drakk like mye på en dag som skottene gjorde på hele tre uker. Hauge skriver at dersom en kun så på mengden alkohol så var det ikke en stor forskjell mellom skottene og nordmennene. Det var nemlig slik at nordmennene drakk whisky, mens skottene drakk øl.⁸² På tross av at avisartikkelen ikke ble skrevet før i 1941 er det likevel et viktig utdrag å ta med, for å få et perspektiv rundt hvordan tiden endret seg, eller i dette tilfellet; ikke endret seg.

Arbeidet bestod i å kutte tømmer til props og til å skaffe råstoff for sagbruket og å bære stokkene sammen til store stabler. *Norsk Tidend* skriver at hvalfangernes hardførhet og styrke kom til sin rette, og at de gjorde store lønninger på akkordene sine. Artikkelen er skrevet med en tydelig positiv vri. Dette kan være gjort for å øke kampviljen og den positive holdningen, ikke bare hos soldatene, men også hos avisens faste lesere. Artikkelen som viser tydelig en positiv vinkling virker heller ikke å lyve, dersom vi ser på hva Aanensen skriver rundt personlige opplevelser.

I boken *Batteriet* blir det skrevet om årsaken bak soldatenes arbeid. Det hadde i Storbritannia vært en frykt for tysk invasjon etter tilbaketrekningen fra Dunkirk. Med denne frykten ble det derfor hvalfangernes arbeid å arbeide i skogen. Det blir også i denne boken skrevet at skottenes syn på nordmennenes arbeid var formidabelt.⁸³ Trygve Torp, en av mennene i Dumfries, fortalte i boken om sin opplevelse ute i skogen. Hans tanker rundt arbeidet kan likne på Aanensen og Brunvand sine, der han skriver at «nordmennene var dyktige skogarbeidere, og forteller at to nordmenn gjorde samme arbeid som 10 briter.»⁸⁴

Et interessant moment i artikkelen er: «Når undtas hjemlengselen etter Vestfold som av og til gnager dem i sjelen høres det ut for at guttene er tilfreds.»⁸⁵ Setningen som her ble

⁸⁰ Norsk tidend, 27. september 1941: 5

⁸¹ Hauge, 1946: 21

⁸² Hauge, 1946: 22

⁸³ Orderud, 1988: 16

⁸⁴ Orderud, 1988: 16

⁸⁵ Norsk Tidend, 27. september 1940: 5

skrevet den 27. september 1941 gjentar seg ofte blant primærkildene som har dukket opp i forskningsprosessen. Det er interessant å se på hvordan samtalen rundt hjemlengsel stadig blir omtalt. Temaet rundt hjemlengsel blir også tidligere i nevnt når Aanensen beskriver hvalfangerne. Dette kommer også tydelig fram i presten Brunvand sine beskrivelser av hvalfangerne. Temaet var derfor en sentral og viktig del av hverdagen, som det kan se ut som ikke ble lagt skjul på. Temaet rundt hjemlengsel er mulig å koble sammen med det store behovet for å reise hjem til kjære, etter å allerede ha vært borte fra dem siden høsten 1939, da de seilte sørover for å drive fangst.

Engelsk landbruk

Det blir i en annen avisartikkel fra 11. oktober 1940 skrevet om hvordan norske hvalfangere hjalp til i det engelske landbruk. Ettersom hvalfangerne ikke skulle ut til fangst den kommende sesongen deltok de sammen med de engelske bøndene, ble det skrevet i bladet «*The star*». De engelske bøndene ønsket de fremmede mennene velkommen. Allsidige folk som kunne håndtere hester, fe, griser og som var dyktige gårdsarbeidere.⁸⁶

Ved å se på de to artiklene som er skrevet med rundt et års mellomrom er det mulig å se likheter med forholdene til soldatene. Likeså er det fremdeles mulig å skimte håp i artikkelen fra 1941. Dersom man ser på artikkelen fra 1941 er det fremdeles sterk motivasjon og arbeidsmoral blant hvalfangerne, noe som tyder på at det var gode forhold og et sterkt håp om å returnere hjem.

H.K.H kronprins Olav

Den 22. juni 1940 inspiserste H.K.H kronprins Olav legionen, som avdelingen kalte seg, for første gang. Mølla ble rengjort og klar for inspeksjon, ved hjelp av hver enkelt mann. Inspeksjonen omfattet en parade for H.K.H. Noen få soldater hadde fått på seg uniform for første gang. Resten hadde vært rundt omkring i nabolaget for å få lånt strykejern og presset over landlovsdressene sine. De hadde funnet frem bilder av koner, barn og kjærester fra Vestfold, sammen med filmstjerner fra Hollywood. Radio, grammofon og trekkspill var stablet opp på kasser som ble brukt både som skap og bord. Mølla var mulig å regne som den mest hjemmekoselige, og minst militært rettede soldatbrakken som var blitt inspisert under krigen.⁸⁷ Da det på kveldstid var blitt avholdt en stor fest i Dumfries, hadde visstnok en hvalfanger gått direkte til Kronprinsen, tatt tak i hånden hans og sagt: «-Hallo, Olav! Det var

⁸⁶ Norsk tidend, 11. oktober 1940: 4

⁸⁷ Hauge, 1946: 16

fint at kongen og du kom i hvert fall! Nå føler vi oss ikke så aleine lenger. Vi i Legionen skal nok sørge for at alt blir bra til slutt!»⁸⁸ Da det allerede i august 1940 ble avholdt en andre inspeksjon av H.M.H. Kong og H.K.H Kronprins Olav ble det tydelig hvor rojalistiske lokalbefolkningen i Dumfries var. Dette ble for hvalfangerne en positiv del av deres opphold.⁸⁹

Den sterke motivasjonen og moralen til de norske soldatene kan ha flere årsaker bak seg. Basert på kildemateriale funnet i skriveprosessen er det blitt tydelig at det ikke kun baserte seg på et broderskap hos soldatene. Det var også positivt for mennene å bli ansett som viktige for nasjonen. Allerede fra Brigadens start kan en via kilder se at kongefamilien, som satt i eksil i London, spilte en rolle inn i motivasjonen.

For å forstå hvordan den norske kongefamilien, spilte en sentral rolle for hvalfangernes opphold i Dumfries blir det i flere aviser og notater skrevet om kongefamiliens flere besøk til Brigaden. Dette er interessant å se på, både i forhold til hvordan hvalfangerne kjente på en mestringsfølelse og en allsidig respekt under oppholdet, men også for å forstå hvordan det i ettertid har blitt snakket om den norske brigade.

⁸⁸ Hauge, 1946: 16

⁸⁹ Skottlandsbrigadens kameratklubb, 1997: 19

Oppsummering og konklusjon

I teksten har fokuset vært på hvilke utfordringer hvalfangerne stod overfor da de først ankom Storbritannia etter okkupasjonen av Norge den 9. april 1940, og hvordan det opplevdes for dem å være uvitende om framtiden. Det har i den sammenheng blitt sett på hvordan den norske regjering stod sentralt for hvalfangernes første møte med Storbritannia, og hvordan dette var med på å påvirke hverdagen deres.

For å få en tydeligere forståelse av hvordan de norske hvalfangerne opplevde sin tid i Dumfries har dokumentet «Aide Mémoire» stått sentralt. Dokumentet ble skrevet med grunntanken om å ivareta norske interesser, og samtidig yte et bidrag i den norske krigføringen. I konklusjonen rundt dokumentets effekt på de norske hvalfangerne har det vært flere poeng som har stått sentralt. På den ene side var dokumentet med på å skape usikkerhet rundt hvordan mennene skulle kunne delta i kamphandlinger. På den andre side var dokumentet med på å skape håp blant soldatene. Disse to aspektene blir basert på den samme informasjonen som forteller soldatene at de er nødt til å vente.

Et annet relevant punkt som er viktig å ta med for å se på konklusjonen har vært mangelen på litteratur og kilder som har beskrevet hvalfangernes perspektiv på nettopp dette. Dette kan på den ene side handle om at hvalfangerne selv ikke hadde stor interesse av dokumentet, men det kan også handle om at de ikke ble informert.

Ved å se på disse ulike punktene har jeg kommet fram til en splittet konklusjon. På den ene siden kommer det tydelig frem at dokumentet var med på å påvirke soldatenes utfordringer i hverdagen, fordi de ble værende i Skottland. På den andre siden er dokumentet i liten grad en direkte årsak til at soldatene opplevde livet i Dumfries som frustrerende, fordi de ikke var informert rundt hva regjeringens planer var.

I General Carl Gustav Fleischer sine etterlatte papirer har det kommet fram hvordan han selv, kontra hvalfangerne, opplevde et godt samarbeid. Ved å undersøke komparativt har jeg tolket at Fleischer selv ikke var en person hvalfangerne hadde mye å gjøre med i hverdagen. På tross av dette var Fleischer en sentral person for hvalfangerne i forhold til hans kamp for å få soldatene ut i kamp. I hans memorandum, som var et direkte motsvar til dokumentet «Aide Mémoire», forsøkte Fleischer å igangsette tvungen verneplikt som ville endret hele den Norske Brigade. På tross av dette kan hans militære rang virke til å være en medvirkende årsak for hvorfor han ikke var i stor direkte kontakt med mennene på leir. Med

denne informasjonen er det derfor konkludert med at hvalfangerne i liten grad, i motsetning til Generalens egen oppfatning, ble påvirket i forhold til oppgavens problemstilling.

Underveis i skriveprosessen har det vært viktig å analysere den historiske konteksten som svarer på problemstillingen. Når det har blitt sett på hvalfangernes egne opplevelser i Storbritannia har jeg kommet til en konklusjon som baserer seg på mennenes liv i Skottland. For å komme frem til dette har jeg sett på ulike momenter som har vært viktige for mennenes liv i Dumfries. For hvalfangerne var reisen over Atlanterhavet over til Storbritannia forsommeren 1940 en sentral årsak til hvordan den første tiden i Storbritannia ble. Med denne bakgrunnsinformasjonen kan den videre konklusjonen rundt problemstillingen fortsette.

Etter reisen til Dumfries begynte utfordringene å vise seg. Hvalfangerne, som var menn med mer penger enn de fleste andre i Dumfries skilte seg fort ut, og det store fokuset på økonomi var for mennene kan anses som både positivt og negativt. På den ene siden førte dette til at hvalfangerne opplevde flere goder i hverdagen. De kunne bo bedre, flørte med damer og leve en mer luksuriøs hverdag enn den resterende soldatgruppa i Dumfries. På den andre siden skapte dette frustrasjon og var for noen en del av hverdagens utfordringer. Flere av hvalfangerne opplevde at behovet for å ha pengene sine hjemme hos sine kjære var en større belastning enn det var glede. Det er derfor mulig å koble disse spørsmålene sammen med problemstillingen til oppgaven. Økonomien var tydelig med på å forme hverdagen til hvalfangerne på leir den første tiden. I min konklusjon har jeg kommet fram til at de ulike faktorene på hver sin måte stod sentralt til hvordan livet i Dumfries var for mennene.

For de norske hvalfangerne stod mannen som ble kalt «Rederen» sentralt i hverdagens utfordringer. Stenersen var en av årsakene til at hvalfangerne opplevde det å være soldat som noe mer positivt. Jeg har i løpet av teksten fokusert på hvordan utfordringene i hverdagen var med på å påvirke hvalfangerne. Derfor har det vært viktig å se på hvordan Stenersen var med på å løfte fram en mer positiv holdning hos mennene. Ettersom han klarte å skape ro og orden i en leir full av sjømenn er konklusjonen rundt hans påvirkning enkel å se på. Stenersen var opptatt av å kontroll og struktur, og fordi mennene og Stenersen hadde en gjensidig respekt ble det derfor ro i Dumfries. På grunn av dette har jeg konkludert med at Stenersen var en sentral person for hvalfangerne og deres utfordringer.

Ved å videre se på pubkulturen og alkoholinntaket til soldatene har jeg hatt en teori om hvordan forholdene i byen hadde utartet seg på en annen måte dersom Stenersen ikke hadde vært major. Den sterke drikkekulturen til nordmennene var en svært sentral del av deres

liv i Storbritannia. På tross av hvordan nordmennene i starten skremte skottene med sine store inntak av alkohol ble dette aldri et stort problem. Dette kan også være fordi mennene tok arbeidet sitt på alvor, og ikke inntok alkohol utenom på fritiden sin. Den norske drikkekulturen var for hvalfangerne med på å minske andre utfordringer i hverdagen. Denne konklusjonen er basert på kildematerialet og litteraturen som er blitt brukt i teksten. Fordi litteraturen viser at alkoholen ikke var et stort problem er det mulig å se på pubkulturen i Skottland som positiv for hvordan hvalfangerne opplevde den usikre tiden som mer positiv.

I Skottland opplevde hvalfangerne tidlig å bli sysselsatt, og fordi de ikke hadde mye annet å gjøre enn å trene med pinner og drikke alkohol, ble dette godt mottatt. Mennene var ikke bare gode i sitt arbeid, men dette gjorde slik at hverdagen fikk en tydeligere struktur og økte viljestyrken til mennene. Ut ifra to artikler skrevet i *Norsk Tidend* har det kommet frem at arbeidet til nordmennene ble godt mottatt i Storbritannia. Som det har kommet frem i andre momenter i oppgaven var den positive responsen fra skottene og britene gitt en positiv effekt hos nordmennene. Med denne informasjonen er konklusjonen her at hvalfangernes mulighet til å arbeide i Skottland resulterte i at andre utfordringer og problemer ble mindre. På tross av dette kommer det fram at hvalfangerne også på arbeid slet med hjemlengsel, som nevnt tidligere i konklusjonen.

En annen sentral årsak til at hvalfangerne i Dumfries klarte å holde ut den første tiden i Skottland, var det kongelige besøket som kom til leiren. Sitatet lagt til i teksten viser tydelig hvordan dette påvirket soldatene på en positiv måte. Mennene ble fylt av mot og de ble minnet på hvorfor de var der. Det var heller ikke dumt at Skottene la så godt merke til det storfine besøket. Besøkene fra kongehuset er med i oppgaven fordi det stod sentralt i hvordan hvalfangerne kjente på motivasjon og fellesskap. Besøkene gjorde noe med hvordan hvalfangerne oppførte seg, og den var viktig for hvordan forholdet mellom nordmennene og skottene utviklet seg. Jeg har derfor konkludert med at kongehuset var med på å påvirke hvalfangernes opplevelse. Ved å se på Hauge sin beskrivelse av besøket er det mulig å bekrefte konklusjonen med at det kongelige besøket var med på å styrke mennenes opplevelse av Skottland.

I den første perioden til nordmennene skulle mennene få opplæring og trening slik at de kunne bli gode soldater. Det kom her tydelig fram at motivasjonen til mennene sank. Denne konklusjonen baserer jeg på beskrivelsene gjort av Aanensen. I kapittelet hvor jeg skriver om hvordan treningen i Dumfries utartet seg i startfasen har jeg sett to tydelig forskjellige perspektiver rundt utfordringer i hverdagen. Ettersom jeg i min problemstilling

har fokusert på opplevelser og utfordringer har det derfor vært sentralt å se på hvordan hvalfangerne opplevde det å skulle trenes til å bli soldater. Det har vært viktig å arbeide komparativt her, ettersom ulik litteratur kommer med ulike perspektiver. Jeg har tolket det slik at hvalfangerne i mindre grad var blitt informert om hva den norske regjering diskuterte. Derfor har jeg konkludert med at soldatene i sammenheng med trening hadde flere utfordringer og negative opplevelser. Denne konklusjonen baserer seg på min komparative analyse med utgangspunktet i Aanensen sin oppfatning, og heftet *Spredte trekk fra historien til 1. btt./1. Norske Brigade*. Dette gjør slik at treningen som Fleischer i sine papirer skrev skulle ta 2-3 uker aldri tok slutt, og ble en sentral årsak til hvalfangernes utfordringer i Skottland.

Avslutningsvis har jeg sett på et siste tema som er blitt fokusert på i teksten. Dette er årsaken til at soldatene i utgangspunktet ble sendt til nettopp Dumfries, og er derfor sentral for problemstillingen. Jeg har i min oppgave skrevet om hvordan ønsket om å delta i kamp var en sentral årsak til deres opplevelser i Skottland. I likhet med hvordan soldatenes motivasjon endret seg etter flere besøk av kongehuset har jeg sett på en annen faktor som var sentral for å øke moral og vilje. Det har i teksten kommet fram hvordan motivasjonen til hvalfangerne så ut ettersom de ikke forlot leiren for å reise til Norge, men at de ble værende i Skottland. I løpet av de ulike delkapitlene i oppgaven har hvalfangerne hatt ulik motivasjon. Ved å se på ulik litteratur og kilder har jeg tolket at motivasjonen i stor grad ble påvirket av deres ønske om å delta aktivt i strid.

Problemstillingen i oppgaven min har blitt besvart ved å se på ulike aspekter som stod sentralt for hvalfangernes opplevelser og utfordringer. I løpet av konklusjonen har de ulike momentene i teksten blitt konkludert underveis. Det er ikke mulig å skrive en enkel konklusjon som svarer på problemstillingen. Likevel er det mulig å konkludere med at de norske hvalfangerne som ankom Storbritannia etter okkupasjonen av Norge den 9. april 1940 hadde ulike momenter som samlet sett har vært avgjørende for deres utfordringer, og opplevelser av å være uvitende for framtiden.

Bibliografi

Kilder

General Fleischer: Efterlatte papirer. (1947). Tønsberg: Tønsbergs aktietrykkeris forlag

Hambro, C. J. (1947). General Fleischers tragedie. Hentet fra:

<https://www.nb.no/items/62ab091411f1f09ed89b648566a0b43c?page=3&searchText=general%20Carl%20Gustav%20Fleischer>

Norsk tidend. (1940, 27. september). Hvalfangere som sagbruksarbeidere. (Utgitt av Den kgl. Norske regjerings informasjonskontor), S. 5

Norsk tidend. (1940, 11. oktober). Utgave nummer 10. (Utgitt av Utenriksdepartementets pressekontor). S. 4

Norsk Tidend. (1941, 22. juli). Utgave nummer 57. (Utgitt av Den norske regjerings informasjonskontor). S. 4.

Spredte trekk fra historien til 1. Btt. / 1. Norske Brigade. (1946). Oslo: Merkantile bok- og akcidenstrykkeri

Litteratur

Aanensen, E. (1974). *Når vi kommer inn fra havet: Historien om Den Norske Brigade i Skottland 1940-1945.* Oslo: Dreyers forlag

Arkivverket. (2017, 24. april). Sjøfolk og hyre. Hentet fra:

<https://www.arkivverket.no/utforsk-arkivene/andre-verdenskrig/sjofart-i-krig/sjofolk-og-hyre>

Brunvand, L. (1946). *Glimt og gløtt fra arbeidet i skotske havner.* Bergen: Den norske sjømannsmisjons forlag

Hauge, E. O. (1946). *Skotsk jord og norsk himmel.* Oslo: J. W. Cappelens forlag

Hovland, T. (2005). *General Carl Gustav Fleischer: Storhet og fall.* Oslo: Aschehoug
Biografi

Fjærli, E. (1982). *Den norske hær i Storbritannia 1940-1945.* Oslo: Tanum-Norli

Melve, L og Ryymen, T (red.). (2018). *Historikerens arbeidsmåter.* Oslo: Universitetsforlaget

- Orderud, J. (1988). *Batteriet: Historien om det norske batteriet i Skottland 1940-1945*. Mysen: Grefslie Trykkeri A.s
- Pedersen, A. F. (1980) *Kampen på havet: En krigsseilers beretning*. Oslo: H. Aschehoug & CO. (W. Nygaard)
- Riste, O. (1973). "*London-Regjeringa*". Oslo: Det norske samlaget
- Scottish Norwegian Connection. (2020). *Hvalfangstbrigaden: Den norske brigade i Skottland 1940-1941*. Oslo: Trykkeriet i Baltikum
- Skogrand, K. (2004). Norsk forsvarshistorie: Bd. 4. *Alliert i krig og fred – 1940-1970*. Bergen: Eide forlag
- Skottlandsbrigadens kameratklubb. (1997). *Historien om Skottlandsbrigaden 1940-1945*. Porsgrunn: Forlaget Grenland
- Thoresen, K. F. (2019). *Nordmenn i krig 1850-2019*. Oslo: Historie og kultur
- Tønnesen, J. N. (1970). Den moderne hvalfangst historie: Bd. 4. *Den pelagiske fangst 1937-1969*. Sandefjord: Norges Hvalfangstforbund

